Соколёнок

Лашын

5/2016
сентябрь - октябрь

0+

БАЛАЛАР УЬШИН ЭКИ АЙДА БИР КЕРЕ ШЫГАТАГАН РЕСПУБЛИКАЛЫК ЖУРНАЛЫ

РОССИЯДЫНЪ БАЬТИРИ АТЫ ТАГЫЛГАН

Дагыстаннынъ Сергокала районынынъ Сергокала авылыннан эки шакырым ердеги орманлыкта доьрт боевиклер тыншайып туратаган аьдемлер куьбине янасадылар. 23 ясындагы яс аьдемге карап от шыгаратаган савыттан атадылар. Яраланган аьдем еринде ок оьледи. Оннан олар авыр аьлге калган доьрт аьдемди байлайдылар, олардынъ «Мерседес» автомашинасын аладылар. Ол да сол аьдемлердинъ биревиндики болган экен. Байланган яс аьдемлердинъ бирисинде МВД куллыкшысы экенине шайытламасы болган. Кыянатшылардынъ бириси сол аьдемге камерага карап оьз коллегаларына эм досларына ыхтыяр саклав органларыннан кетпеге деп айт деп талап салады. Полиция куллыкшысы камерага карап булай деген: «Куллык этинъиз, кардашлар». Оннан сонъ бандитлер оны атып оьлтиредилер.

* * *

Эки боевик, сонынъ ишинде Избербаш бандкуьбининъ басы Халимбеков, Нурбагандовты оьлтируьвге катнаслы болган, Махачкала каласында айырым операция вакытында йок этилинген. Тагы да эки боевикти куьшлилик куллыкшылары Избербашта 9 сентябрь куьн тутканлар.

* * *

Нурбагандов оьзин баьтир офицер этип коьрсеткен. Дайымга присягасына эм Эли алдында борышына алал болган. РФ-сынынъ Президенти В. Путин Нурбагандовка Россиядынъ Баьтири атын таккан (оьлгеннен сонъ).

Россиядынъ Баьтири деген орденди Президент баьтирдинъ атасы ман анасына Кремльде тапшырган.

Дагыстаншылар оьзининъ баьтир улы ман оьктем болады эм онынъ йигитлиги калганларга дайымга ийги коьрим болып турар эм турмага керек.

Янъы окув йылы ман!

Аявлы балалар!

* * *

Биринши сентябрь – янъы окув йылы басланатаган, сизинъ яшавынъызда энъ де куванышлы эм умытылмас куьни. Сол куьн бизим наьсипли элде тувган миллионлаган балалар яйлык каникулларыннан сонъ янъыдан йыйыладылар. Сол уллы байрам куьнге айланады. Байрам болмайма, бир-биревге айтпага коьп янъылыклар болса, уьш айдан сонъ бири-бирин сагынган балалар эм окытувшылар йолыгатаган болса!

Каникуллардынъ вакытысында сиз, балалар, хыйлыга оьскенсиз, ийги ял алгансыз, куллыкта шыныккансыз, экскурсияларга баргансыз, коьп яхшы оьзгерислерининъ ортакшылары болгансыз. Оьзлерине янъы ети йыл битетаган кишкентайлар болса буьгуьн яшавында биришилей мектебтинъ босагасына, билимлердинъ дуныясына абыт басадылар, агаларынынъ эм аьптелеринынъ туткан йоллары ман сенимли кепте юрмеге баслайдылар. Олардынъ ойлары болса, буьгуьн мектебке кеткенше уьйде-

ги оьзлерининъ ойннышыкларыннан, бир неше саьатке сама айырылмага суьймейдилер:

— Мектебке бармага
Кеш каласынъ, ай сен, кыз!
— Мен кетсем мектебиме,
Кувыршак кала ялгыз...

Аьдетке кирип калган кепте, биринши сентябрьдеги биринши дерис — татымлыктынъ дериси. Сол дерис дуныядагы баьри уьйкенлердинъ де, балалардынъ да асыл мырадына-татымлыкты яклавга, давсызлыкка карсы юритилетаган зор ислерге багысланады. Балалар, татымлыкты яклавда уьйкенлер кимик, сизинъ де аслам пайынъыз барын бир де мутпанъыз.

Уллы орыс язувшысы Максим Горький: «Балалар — яшавдынъ шешекейлери» — деп бек туьз айткан. Шынтылай да, сиз бизим яшавымыздынъ шешекейи, гуьли, уьйкен келеектегимиз экенди, сизинъ алдынъызда уллы борышлар токтаганды да бир де мутпанъыз!

Аявлы балалар! Сизинъ баьринъизди де янъы окув йылы ман кутлайман, окувынъызда уьйкен уьстинликлер, коьплеген яхшылык, наьсип эм савлык йорайман.

Анвар–Бек Култаев, Ершов атындагы халклар ара адабиат савгасынынъ лауреаты.

Наталья Метелкина

Яй да энди кетеди

* * *

Сонъгы кере
Болып турган йылув ман
Яй да бизди
Кувандырып болмайды.
Сисе кимик
Ашык болган булыт та,
Явган ямгыр,
Эскен ел мен ювылды.

Шалайланган
Ак тереклер эндиги,
Эски паркта
Ял алады алгаспай.
Шешекейлер
Аллеядынъ баьрисин
Бийлеп алган
Ярасыкка тоялмай...

Пароход та
Йылга бойлап барады,
Газонлардан
Оьленлер бас коьтерген.
Куьз келе деп
Ынанмага болмайды –
Ондай белги
Коьзим аьли сезбеген...

Атамнынъ мырады

***

«Яс теректи карамасанъ, курып калады», – деп язган М.К.Курманалиев. Ясы уьйкенди де аявламасанъ, сыйламасанъ – йолынъ болмайды. Бизим аьелдинъ оьзининъ аьлеметлиги бар. Меним атам кишкей заманда ата–анасыннан эрте калган, детдомда тербияланган. Коьп кыйынлык коьрген. Оьзининъ аьр дайым мырады – коьп балалы уьйде оьспеге болган. Уьйленип, коьп балаларым болса экен деген ой дайым басында айланган. Аьр кимнинъ ниетине коьре болады. Атам Муталлап пан тетем Шодай ети бала оьстиргенлер: Таждин, Алавдин, Тамара, Салавдин, Гульнара, Саадин, Камаладин. Ашлык йылларда бек кыйналганлар. Оьзлерининъ шыдамлыгыман, куллык суьерлиги мен баьри затка шыдаганлар. Ашлыктан нешев сисип оьлген, кара халк кырылган. Сол затка ыспатлык тувылма М.Авезовтынъ «Кесек оьтпек» деген ятлавы:

Кумда ятыр кесек оьтпек
Керексиздей кайыры.
Соны коьрди эсли киси,
Энъкейди ол коллары.
Бек аявлап, бек баалап,
Алды оьтпек кесегин.
Карт эгинши биле эди,
Ашлык йылдынъ баьлесин.

Атам аьр заман балаларын аьдуьвлеген. Атамнынъ мырады толды деп айтпага эсиме келеди. Оьзи суьйгенлей: ети балады оьстирдилер тетем мен, буьгуьнлерде баьри балалары уьйли болганлар. Акие кедеси Камаладин косагы Джанбике мен бес балады тербиялайдылар. Мен тувганда суьйиниши коькке етип, тетем мага атамнынъ атын атаган. Атамызды коьрмеген болсак та, тетей дайым бизге онынъ акында айтады. «Аявлы меним тетем!» – деп куьшли согады юрегим. Меним тетемге аьли сексен уьш яс. Тетем дайым бизге коьрим, тирев. Бизим бесевимизди кешелерде янына олтыртып, туьрли хабарлар айтады.

Тетемизди айлак куьшли суьемиз...
Баьримиз уьйде бесевмиз.
Тетемиздинъ дайым биз,
Коьнъилин коьтермеге шалысамыз.

Уллы Менандр айткан: Картлыкка куьлме, сен де сога барасынъ! Бизим аьелде тетемиз – сыйлы орында. Тетемнинъ йылы кушагы, анамнынъ саьвле сепкен коьзлери, атамнынъ аьсирет соьзи, уста коллары, бебелеримнинъ саркылдаган куьлкиси – баьри де мага сондай исси, аявлы.

Ялгыз карындасым Маринага баьримиз куьезленемиз. Ойларыма, сувдай таза сыдыралар келедилер:

Карындасым Маринага
Дайым сукланаман.
Уьйкен яшавда мен ога,
Тек наьсип сагынаман.

«Артынъа шашкан – алдынъа», деп айтпага суьеди тетем. Эгер мен ясы уьйкенди аьруьв сыйласам, картайганда оьзим де сыйлы аьдем боларман, – деген ойга келемен. Балалы уьй – базар, баласыз уьй – мезар; деп босына айтылмаган. Баьри бесевимиз ата – аналарымызга тирев болармыз деп сенемен. Мен сосы наьсибим уьшин разылыгымды билдирип, сав дуныяды кушаклагым келеди!

Аьелимиз уьйкен ди,
Оьктемсиймиз баьримиз.
Болсын дайым коьрим ди,
Авылымызда аьелимиз!

Аблезов М.
Окувшы, Батыр-Мурза авылы.

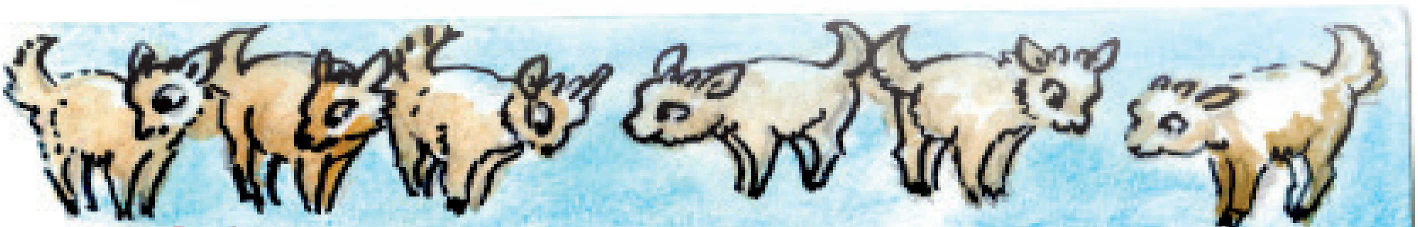

Боьри эм ети улак

(орыс эртегиси)

Бурын заманда бир эшки яшаган болыпты. Эм онынъ ети улагы да болган.

Бир кере ол орманга ашамлыкка бармага суьеди. Оьзининъ балаларын шакырады эм айтады:

– Балаларым-улакларым, уьйге биревди де йиберменъиз. Орман бойынша боьри кыдырып юреди. Ол бек аш. Онынъ тавысы каты. Бармаклары десенъ, каралар. Тек мага эсикти ашынъыз. Мен келермен эм йырларман:

– «Балаларым-улакларым, эсикти ашынъыз, сизинъ ананъыз келген. Ашамага аькелген».

Аьне сол заман боьри терезединъ туьбинде турган эм баьрисин де тынълаган эм эситкен. Эм улакларды алдатып, ашамага суьйген.

Бираз заман кетеди. Боьри келеди эм эсикти кагады эм улыйды:

– Балаларым-улакларым, эсикти ашынъыз, сизинъ ананъыз келди. Ашамага аькелди!

Улаклар каты сести эситедилер эм анълайдылар. Бу-боьри. Эм эсикти ашпайдылар.

Аьне сол заман боьри саьвдегерге барады эм оьзине уьйкен кесек сабын алады. Оны ашайды. Эндигиси онынъ сеси бираз юмысак болып шыгады.

Артына кайтады эм эсикке кагады:

– Баларым-улакларым, эсикти ашынъыз, сизинъ ананъыз келген. Ашамага аькелген.

Ама улаклар тагы да боьриди йибермейдилер.

Боьри эндигиси темиршиге барады. Эм ол ога янъы тамак ясайды.

Онынъ оьзи де коьмек этпейди – улаклар оны уьйге йибермейдилер. Неге десе олар онынъ кара бармакларын коьрип каладылар. Болмаганда, боьри оьтпек салувшыга барады. Эм ога бармакларыма ун септагы деп тилейди.

Улаклар ак болган бармакларды коьредилер. Юмысак тавысты эситедилер. Анамыз келген экен деп, ойлайдылар. Эм эсикти ашып коядылар.

Боьри атылып уьйге киреди. Улаклар оны коьрип, тыгылып баслайдылар. Янякка. Болган ман боьри олардынъ баьрисин де табады эм ютып та кояды. Тек ол кишкей улакты тавып болмайды. Ол болса, саьатлерге кирип тыгылган болган экен.

Боьри тойып ашайды. Курсагын сыйпайды. Терек астындагы ясыллыкка аякларын созып ятады. Тыншаяды. Сонъ уйклап кетеди.

Тез арада орманлыктан эшки кайтады. Эсикке кагады. Ама ога бирев де явабын бермейди. Ол эндигиси оьзининъ балаларын излеп баслайды. Атларын айтады. Кышкырады. Тек кишкей улак оьзининъ сесин береди. Эм ол не зат болганын тоькпей-шашпай айтып салады. Олар эндигиси ясыллыкка келедилер. Теректинъ туьбинде боьри ятыр. Каты кепте уйклайды эди. Сондай да каты уйклайды, теректинъ япыраклары шайкаладылар.

Эшки эндигиси боьридинъ карынын аьруьв этип ярады. Баьри де алты улаклары шыгадылар эркинге. Баьри де тирилер! Боьри уйклап турганлай, эшки онынъ карынына коьп дегенде коьп таслар куяды. Эм аста-акырын тигип те алады.

Карындагы таслардан боьридинъ сув ишкиси келди. Эм ол куйыга сувга барды. Энъкейди. Эм авыр таслар оны тоьменге карап тартып алып та кеттилер. Эм ол куйыдынъ ишине кетип те калды. Ютылды. А эшки оьзининъ балалары ман суьйингеннен, куйыдынъ тоьгерегинде бийип те алдылар...

Коьширген С.Култаева

Калдырайык

* * *

Кызын айттырып келгенде Мактанбек кудаларга савбол айтып, кызына тилеек куржын санын коьп этеек болып булай дейди:

– Меним кызым Алтынбийкединъ акында сиз сав авыл айтып эситкен боларсыз. Ол таныслардынъ авызыннан туьспейди: коьрмеге аьруьв. Йогары билим алган, кайдай аьруьв исли, меннен де артык акыллы.

Бу соьзлерди эситкен Кожа, ушып орыныннан турып:

– Мени кардаш деп санайтаган болсанъ, ондай Алтынбийкеди оьзимизге калдырайык, – деди.

Оьпкелемеймен

* * *

Кыдырап юрген Кожа Ногай шоьллигинде оьзининъ эртеден аявлы досы Акболатты излеп шыгыпты экен. Терекли-Мектебке арып-талып, кеш заманда машина ман етеди эм ял алмага деп, шеттеги бир уьйде токтайды. Уьй иеси мен оннан-муннан хабарласып, Акболат досынынъ уьй аьлин, ден савлыгын сорап биледи. Соьйтип, Кожа бираз мызгап кетеди. Сонъ коьзин ашады. Караса, ярык. Саьат доьрт.

Ол тез болып Акболат уьйине йол алады. Онынъ уьйин табады эм курылдап уйклап яткан досын туьртип тургыстады. Бири-бирин коьрип суьйинедилер, кушакласадылар, куванышларыннан коькке еткендей боладылар. Аманшылыгын билген сонъ, Акболат Кожа досына маскаралап булай деп айтады:

– Мени калай эртерек тургысттынъ, досым, уйкыды боьлуьв аьдемнинъ шаркына кайдай зыян беретаганын билмей болаяксынъ.

– Неге билмеймен, бек аьруьв де билемен. Тек мен оьзимди сеннен де алдын туьртип уянттым, тек мен ога бир зат та айтпайман эм оьпкелемеймен, – деп Кожа ога явап береди.

Оьримли экен...

* * *

Экинши куьн Кожа аллы-ясылга баткан, орамлары тистей тизилген Терекли-Мектебтинъ ишине куванышлы коьнъилде кайдай янъылыклар бар экен деп кыдырып шыгады. Ол бала садтынъ янынназ озганда шав-шувлы, куьлкили болып ойнап турган топар балаларды коьреди. Токтайды. Эм оьзине-оьзи шып-шып этип булай деп айтады:

– Меним хатыныма аьдемлер карап турып йыйы-йыйы бала табасынъ деп айтадылар. А бу балалардынъ анасы, тек коьзим тиймесин, Алла коьп коьрмесин, оннан да оьримли экен...

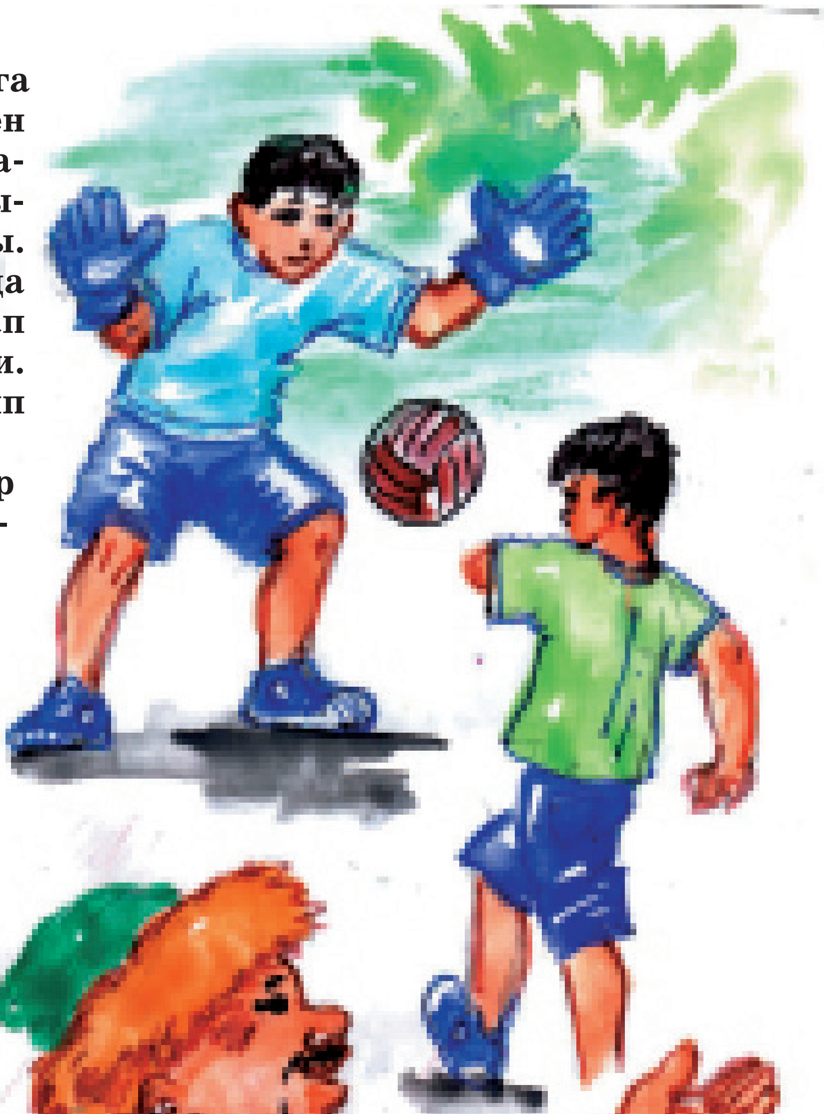

Аьли болса...

***

Кожа Ногай шоьллигиндеги Акболлатты, танысларын коьрип, олардынъ аманшылыкларын билип, коьнъили куванышка толып, яхшы яшавларына, баска ерлерге кыдырып шыгув деген мырат пан Кызларга карап баратаган йолга туьсип йоьнеди. Эм бир ыспайы «Волгага» шофердынъ бензин куйганын коьрип ашувы келип, булай деген:

– Бурын заманда ердинъ кумын шыгарып, шанъын боратып, елге еткермей юретаган аргымакларга суьв иширтетаган эдилер, аьли ийисли зат иширтедилер.

Абдуразаков Казманбет.

Эл казнасы - эски соьз!

* * *

Ат тизден – йигит соьзден белгили...

* * *

Эркеклик он болса, тогызы – иллеликтир...

* * *

Бас табылса – боьрк табылар...

* * *

Боьриден корккан – кой карамас...

* * *

Балады ястан уьйрет – хатынды бастан уьйрет...

* * *

Соьйлер соьзинъ соьзлеп айт,
Доьртте янынъ коьзлеп айт...

* * *

Оьлимлерде оьлим бар –
Карс урып той этердей,
Оьлимлерде оьлим бар –
Кутырып кырга кетердей...

* * *

Кылык билмес кисиге –
Кыйын болар бу дуныя,
Кылык билген кисиге –
Кыйма болар бу дуныя...

Йыйган эм баспага аьзирлеген А.Култаев, Махачкала.

Кьушли юретеган баьпишлер

(татар эртегиси)

1.

Бурын заманда бир туваршы болыпты. Онынъ коьп малы болган экен. Эм ога оларга карамага бек кыйын да болган. Яйылып кетсе, артыннан етпеге авыр эди. Сыйырлар карабийдайга эм тарыга ябыладылар. Койлары болса, орманлыкка карап кетедилер. Олардынъ баьрисин бир ерге йыймага эм карамага керек. Туваршы бек кыйналады... Бир кере ол булай деп ойланады: «Кая, оьзиме бир куьшли юретаган баьпиш этип карайымшы!» Эндигиси оны этпеге де олтырады. Коьп кере кыйналады – олай да айландырады, булай да айландырады. Ызында ясайды. Ол булай баьпишлердей тувыл эди – бек куьшли юретаган болып шыкпаспа. Бир абыт этсе – авлактынъ аьне шетине етип токтайды. Тагы да бир абыт алса – авлак артта калады...

Эндигиси ога малларды бакпага енъил болды. Бир исси куьн бийик ерге олтырды эм ял алады. Ашамага да керек эди. Шешин ди. Баьпишин касына салды. Сол заман ога бир киси янасты. Саламласты. Янына келип олтырды. Эм баслады:

– Мундай коьп малы болган сен кимсинъ эм оларга кайтип карав бересинъ?

Туваршы куьлип алды эм явабын берди:

– Меним куьшли юретаган баьпишлерим бар! Бир абыт алсам-авлак артымда калады!

– Аьши сен ондай куьшли юретаган баьпишти кайдан алгансынъ? – дейди соьлеги киси ога.

– Мен оны тапканым йок, оьзим ясаганман. Согып эткенмен. Ети орманлыкты кыдырганман, – дейди туваршы. – Сондай бир ийги этип ясадым. Баскалар оны этип болмаслар. Олар бир заман тозбайдылар. Мени олар йылгалардан аькетеди, калын орманнан шыгарады! Коркыныш деген зат болмас!

Соьлеги келген киси туваршыдынъ айтканын тынълайды эм ишиннен ойланады: «Мага узак кисиге бармага керек. Оннан сонъ меним баьпишлерим де тозганлар. Киймеге де онъайлы тувыллар. Оныкы болса, янъы эм берк. Куьшли де юредилер оьзлери! Оларды урласамша. Сонъ кашып кетермен!» Туваршы бир баска якка бурылганын карап турды. Туваршы бурылганлайын ок, оьзиндикин шешти эм туваршыдыкын тез болып кийип койды... Кийгени сол эди, баьпиш оны куьшли кепте алып йоьнеди... Авлактан аькетти, йол ман аькетти. Ювыгы яшайтаган авылдан оьткенин де билмей калды. Ога кайтарам артына кайтпага да туьсти. Мине авыл. Мине онынъ ювыгынынъ уьйи. Тек не пайда, токтап болмайды эди. Баьпишлери алдыга карап тартадылар, тартадылар. Ювыгынынъ азбарына карап бурылганы да, сол болды, барып курыкка урынды. Коьзлериннен коьз яслары актылар! Уьйининъ азбарынынъ алдына келип йыгылды. Аяклары йогарыга караганлар. Олар йогары йыбырдайдылар, токтамайдылар эди. Оны коьрип авылдынъ балалары да йыйылып калдылар. Ога карайдылар. Тамаша этедилер. Аь киси болса тилейди:

– Аявлы, балалар! Мага коьмек этинъиз, аягымдагы баьпишти шешинъизтагы! Мен сизге каьмпет–калаш аларман, пайларман!..

2.

Сол соьзлерди эситкен балалар коьмек этпеге токтасадылар. Аякларын ыслаяк боладылар, тек этип болмайдылар. Олар токтамайдылар. Ондай куьш кайда! Аяклары ювырадылар,

ювырадылар. Балалар коьп каьрлейдилер. Сонъ баьпишти не ди бир зат этип шешедилер. Кисиди босаттылар. Ял алды эм тагы да баслады.

— Онъмаган затлар экен бу куьшли юретаган баьпишлер! Ога уьйренуьв де керек! Аь мен аьли уьйренген де йокпантагы. Коьресизбе, йыгылдым! Не аьруьв болды, сиз келип калдынъыз. Шешиндирдинъиз. Ол болмаса, не болмага да болаяк эди. Мен кайда кетип калаяк эдим...

— Аьши мундай куьшли юретаган баьпишти кайдан алгансыз, акай? — дейдилер балалар да, ога тамашалары келип.

Эр кисиге дурысын айтпага аьйип эди.

— Онда, — дейди ол, — бир туваршыдан... Алдым, тек эндигиси оьзим олардан коркаман...

Соьлеги эркек куьшли юретаган баьпишлерин йип пен байлады. Ийнине салды эм яяв кепте ювыгына карап йоьнеди. Ювыгында аьдемлер йыйылганлар эм оны саклайдылар эди. Баьриси де аьруьв кийинген. Коьнълиллери де шат. Ашайдылар, юбанадылар. Йырлайдылар. Ювыгы да онынъ келгенине суьйинди. Сонъ онынъ яланъ аякларына карамаспа! Тамашасы келип:

— Сен неге меним яхшылыгыма булай кепте келгенсинъ? — дейди.

Келген аьдем не деп айтсын? Дурысын айтпага уят. Сонъ баслайды:

— Баьпишлерим тар боладылар, аягымды сыгадылар...

Баьпишлерин стол астына салады. Оьзи ашайды, ишеди, шатланады. Оны ман янасып бир сары шырайлы киси олтыры эди. Баьпишлерге ол карайды эм ойланады: «Булар меним аягыма келисли экенлер!» Ол оьзининъ эски баьпишлерин аста-акырын шешти, конактыкын кийди. Баьпишлер оны алып каштылар! Столдан калай кеткенин де билмей калды! Конаклар караганша, соьлеги сары шырайлы киси йок болып калды. Ювырып бараятып ол эсикке басы ман урынып калмаспа...

Куьшли юретаган баьпишлер сары шырайлы кисиди алып барадылар... азбардан шыгардылар. Орманнан шыгардылар. Артыннан шанъ куйылады. Тавыклар онда-мунда каштылар. Баьпийлер сувга кирдилер. Балалар ян-якка шашырадылар...

Баьпиш кийген сары киси эндигиси кышкырады:

— Мага коьмек этинъиз, мени токтатынъызтагы! Токтатынъыз!

(ызы болаяк)

1. Карасанъ ол яп-ясыл,
Тоьгерек эм коьримли.
Ишин кара сен ярып –
Кызыл оьзи эм таьтли.

2. Оьзин-оьзи ол ашады,
Сени явып ол болады.
Тек ямгыр явып битсе –
Ол йыйылып калады.

3. Бир теректен баскага,
Шоршыйман эм минемен.
Эш бир заман бос болмай –
Беженим мен суьеген.

4. Мыйыгы бар оьзининъ,
Тоны да бар алабай.
Ювып тура оьз-оьзин –
Тек сув тийип шыдамай!

Ак турналар куьнлери

Белгили болган кепте, «Ак турналар куьнлерининъ» халклар ара литературалык гамзатовлык фестивали йыл сайын ЮНЕСКО эгидасы астында оьткериледи. Быйыл ол 30-ншы кере оьткерилди. Сосы юбилейлик шарасына ортакшылык этпеге Россия Федерациясынынъ язувшылар Союзынынъ биринши секретари, шаьйир Геннадий Ивановтынъ, шаьйир-коьшируьвши язувшылар Союзынынъ халклар ара ямагатынынъ председатели Владимир Бояриновтынъ, бир хыйлы белгили коьшируьвшилердинъ, Сырт Кавказ Федераллык Округынынъ язувшылар Союзларынынъ ортакшылык этуьвлери коьп зат акында айтады демеге боламыз. Ол сый эм абырай савлай Дагыстанга, Расул Гамзатовка эм дагыстан литературына сий.

Энъ де маьнели шарарасы 8 сентябрь куьн оьткерилди демеге керек. Бу куьн эртенги вакыт Тарки тавындагы шаьйирдинъ кабырына шешекейлер байламы салынды. Оннан сонъ сондай шешекейлер байламы Расул Гамзатов проспектиндеги шаьйирдинъ эстелигине де салынган. А митинг болса каладынъ Ленинши комсомол паркындагы Аьскерши-босатувшыдынъ эстелигининъ касында оьткен.

Быйыл каладынъ 50-нши номерли школасында Расул Гамзатовтынъ музейи де ашылынды эм фестиваль ортакшылары онда да болдылар. Сосы школа оьзи де Расул Гамзатовтынъ атын юргистеди.

Кеште Расул Гамзатов проспектиндеги Поэзия театрында аьлиги россиялык поэзиясынынъ кешлиги оьткерилди. Онда келген конаклар ман бирге бизим дагыстан ерининъ шаьйирлери де оьзлерининъ ятлавларын окымага амаллы болдылар.

А.Култаев.

Куьлте туьсти, куьз келди...

* * *

Сентябрь айы куьздинъ биринши, яйдынъ сонъгы айына саналады. Бир-бир тереклердинъ япыраклары саргайып баслайдылар. Куьннинъ узаклыгы кемиген сайын, шактынъ иссилиги тоьменлей береди. Коьп-коьмек коьктe шак-шакта булытлардынъ суьрилген кесеклерин коьрмеге боламыз.

Явынлар да, яйда кимик, бака коьз болып явмай, увак буьртуькли болып явадылар.

Кешелер бойы кубыла карап тизилисип ушатаган турналардынъ, кыр казыларднъ уьйирлерининъ тавысларын эситпеге кыйынлы болмайды.

23-нши сентябрь куьнинде кешединъ де, куьннинъ де аьрисиннинъ узаклыгы 12 саьат болады демеге керек. Соннан сонъ болса, кешелер узак, куьндизлер кыска болып кетедилер.

23-нши сентябрьде куьз толы кепте куьшине киреди.

Сентябрь айында йыйылатаган отлар эм кыр емислери: ийтбурын, ябыскан, кышыган эм оьзгелери.

Куьз-коьз деген соьзден алынганы амалга келмей болмайды. Сол заман аьлемет коьркли табиат коьз тийгендей болып калады дер эдик. Куьздинъ мезгили 23-нши сентябрьден алып 22-нши декабрьге дейим саналады. Куьздинъ алдындагы 40 куьнине, яаьне 2 ноябрь болганшагы мезгилине, куьздинъ бай болган саны дейдилер: туьсимли, бай вакытлы дегени болады экен. Дурысы ман да, сол вакыт аьжибийдай, дуьги, юзим, бакша, ясылшалар, емислер, емлер йыйыладылар. Куьзликлерди шашув, пишенликлер, бавлар сувгарув битпеге каралады. Сол саялы да аталардынъ айтувлары да бар: «Юз сувгарма, куьз сувгар» деген.

Куьн саьвлесин ясырган,
Сувык та келип калган.
Шоьлде кара булытлар,
Ямгырын севип алган.
Карап калдым мен ога –
Аьруьвлиги тамаша.
Карай-карай сол затка,
Эки коьзим камала.

А.Утеев.

Анадынъ баласына ушынувларыннан

* * *

Балам, балам, баласы,
Балдан толган кабасы,
Суьттен толган шелеги,
Анасынынъ кереги.

* * *

Уйклап-уйклап,
Заьлим болсын меним кызым,
Окып-окып,
Аьлим болсын меним кызым,
Дуныяга
Маьлим болсын меним кызым!

* * *

Кызым, кызым, кызыл ала,
Кысып койган кар кора.
Тактага салар эдим,
Туьсип кетсе, увала,
Сандыкка салар эдим,
Мени коьрмей кыйнала.

* * *

Кызым, кызым, кызтана,
Кызыма келсин юз тана.
Юзеви де ак тана,
Кызым калсын мактана.

* * *

Дуьлли, дуьлли, дуьлли кыз,
Сен боларсынъ уьйкен кыз,
Уьйкен болып етерсинъ,
Биревди уьй этерсинъ.

* * *

Аьруьвзат аьруьв айлана,
Келин болсын байларга,
Кирсин отав уьйлерге,
Илсин куйрык шуьйлерге.

Аьзирлеген А.Култаев.

Бийбиайша Айтмухаммедова

Òèë ðäèòó üâøè

(хабар)

Бир куьн яс аьдемлер тойдан кайтадылар. Олардынъ бир кесеклери автобусты сакламага деп токтайтаган ерде калдылар, а калганлары болса, таза ава ман тыныс алайык деп яяв кеттилер.

Тойда олар оьзлерин капкында тургандай сездилер эм орамга шакканлай, эркин тыныс алдылар эм оннанмуннан шатлы кепте хабар айтып басладылар. Оьзлерининъ соьзлеринде олар автобусты саклап калган яслар акында да козгадылар. Олардынъ бириси орта бойлы, куьннинъ саьвлелерине юзи куьйген, юка эринли яс булай деп айтты:

– Автобусты саклап калганлардынъ баьриси де эриншеклер, уьйкен курсаклар, ятарбеклер.

Ол бирден соьзин баска якка бурды эм тойдынъ акында хабар бардырды, боьтенде, тойдынъ иеси акында.

Сагындыкка бу яслар ондай бир таныс тувыл эди. Ол оьзи тойга шакырылган, тек анъсыздан оны бу яслар ман олтырттылар. Эм той биткеннен сонъ, олар ман бирге шыкты. Сагындык тамаша этип, эш бир токтавсыз соьйлеп туратаган соьлеги юка эринли ясты тынълады, эм онынъ авызыннанъ эш бир соьз де шыкпады.

– Аь сиз билесизбе? – деп бардырды оьзининъ соьзин соьлеги сары сыпатлы яс, баьрисининъ де эсин оьзине тартып. – Мен хатыным эм балам ман яшайман. Ялгыз оьзим эки учреждениеде куллык этемен. Хатным да аз акша таппайды. Болса да, буьгуьнгидей этип той этип болмаякпан. Карыжым етпеек. Ам бу аьдем акшады кайдан алган экен, мундай той этпеге. Булай алып караганда, онынъ аьели де уьйкен. Бес уьйкен эм алты кишкей баласы бар. Той да этсин. Аьши не уьшин? Онынъ мырады да белгили. Келгенлерден акша йыймага эм соны ман кисесин толтырмага. Мен мундай коьп ювыклары, таныслары эм дослары болган аьдемлерди аьлиге дейим коьргеним йок. Не аьлемет? Ол каладынъ савлай яшавшыларын шакырган болаяк? Соьлеги бизге ас аькелип турган ястынъ оьзи де бир нормальный аьдем болып коьринмейди. Бурынын йый–йыйы тартып турады. Биздей интеллигент аьдемлерге уьйдинъ иеси баска аьдем таппаган болаяк? Йок. Ол специально эткен. Конакларды сыйлав деген онынъ эсинде болмаган.

Соьлеги ястынъ аты Даут эди. Ол калганларга соьйлемеге де бермеди. Тойды эткен конакларды аьжетсизлеген аьдемлер акында да хабар курды. Тек сонъында олардынъ арасыннан бириси ашувлы кепте ога карап, булай деди:

– Даут, койсанъа, болаяк.

Ол уьндемеди эм коллары ман эринин сыпырды. Сол заман оны токтаткан яс баска орамга бурылды. Эм ол йолдаслары ман аманласып, оьзи-

нинъ уьйине карап кетти.

– Бу бек яман аьдем, карашы онынъ бурнына, тамам турган биз, – деди Даут. – Баскалардынъ акында соьз айтпага уста экен. Той ман етекшилик этпеге де суьеди. Карашы сен оны, тойдынъ тоьрине барып оьзи олтырды. Тамашам келип калды. Алладынъ оьзи мундай аьдемлерди кайтип яратады экен. Мундайларга кайбир заманларда ийги куллыклар да туьсип каладылар.

Калган йолдаслар бир соьз де айтпадылар. Белки, олар Даутты яхшы таныйтаган болар эдилер. Тек Сагындык оьзининъ тамаша этуьвин ясырмады. «Калганларда меним куллыгым бар. Мен олар ман тойда бирге болдым. Эм олар соьлеги ястай болып, артык бир зат айтпады. Соьйлевлерине косылмады».

Сол арада экинши яс та Дауттынъ артыннан орамга карап барды. Йолдаслары ман аманласты. Энъ сонъында, Даутка янасып, булай деди:

– Коьрискенше, – деп ол онынъ колын сыгып алды.

Соьлеги яс уьйине карап йол алганлай, Даут тагы да булай деп баслады;

– Бу бизим учреждениеде энъ де яман аьдем. Биз куллык этпеге олтырганлай, ол, аьдетинше, оьзин бир затка санап, хабарын айтып баслар. Тойда онынъ не куллыгы бар экен. Бир такыйкадынъ оьзи тыныш олтырып болмады. Ким болса да соьз баслаганлай, ол оны токтатып, оьзининъ маслагатын этип турды. Мени де эки кере токтатты. Ама куллыкта ол мага олай этпейди. Тек аьдемлер коьп йыйылып баслаганлай, оьзин коьрсетпеге шалысар. Кыскаша айткан заманда, тек оьзин суьйген аьдем.

(ызы болаяк)

Каракалпакшадан коьширген
С.Култаева.

Соколёнок

Лашын

5/2016

сентябрь - октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель :
Правительство Республики Дагестан

Журнал зарегистрирован федеральной службой по надзору в сфере связи и массовых коммуникаций.
Регистр. номер ПИ №ТУ5-0018
от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1990 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
А.Исмаилов (зам. гл. редактора)
Т.Зургалова (отв. секретарь)
А.Култаев
Б.Кулунчакова
М.Авезов
С. Майлыбаева
С. Култаева (редактор выпуска)

Худ. редактор З.Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера А. Самарская
Оформление обложки А. Качаев

Выход в свет 22.10.2016 г.
Тираж 152 экз.
Заказ №331

Типография: ООО «Издательство «Феникс пресс»
Адрес типографии: 367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное бюджетное учреждение Республики Дагестан «Редакция республиканских литературных журналов «Соколенок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367025, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Ногайский язык.
Индекс: на год - 63238,
на полугодие - 78432.

Цена свободная.